

ВАЛЕНТИН КАРАМАНЧЕВ
ЕДНА ЛЮБОВ С ПРОЛОГ И
ЧЕТИРИ ЕПИЛОГА

chitanka.info

ПРОЛОГ

На крайното от Мървашките села^[1], името от „либене“ иде.

Във време оно, пръснатите из подножието на Стъргач планина махалички се зовели по прякора на обитателите си или пък по някаква отлика на мястото, в което били скътани.

Тогавашните млади се надушвали и събирали през долове и баири, защото да се чифтосват през комшийски плет е било почти кръвосмешение.

Любенето сродявало далечни тайфи и сближавало колибите в купно градище. Не било редно да го кръстят на коя и да е от напуснатите руини. По-сербезлиите опитали да наложат волята си, но скоро разбрали, че ще засеят раздор и съперничество в браздата, заорана околоръст от волове — близнаци, за да брани землището от чума и злодеи. Намерил се мъдър старейшина да рече на колибарите:

„Кое то ни събра заедно, това да изберем за име.“

Така назовали новото си огнище на влечението, което отъпквало пътеки между Коровча и Джумка, между Борилци и Кутрево, между Камбурче и Колника, влечението, от което щурейт буболечки и зверове, птици и люде. Това влечение е по-лакомо от глад, по-силно от страх, по-издръжливо от свян, по-неугасимо от пламъци в плевня.

Живели-ненаживели се тъдява в проклети години някаква Кипра и някакъв Гецинка. Луди-млади се обрекли един на друг край чешмата Душка с вода, що засилва щението и цери душеболие. Разлъчили ги по-късно в Сарафовата воденица.

Чешмяното ручейче, ако не потъне в пясъка или не го изпие каталясалото светило, изпълзява от Душка до воденичния яз за една небесна копраля време. Кипра и Гецинката избродили този път за цели пет извъртания на земята около слънцето, защото за тях това било разстоянието от Едема до Ереба.

Не е било толкова отдавна, за да е приказка и не толкова близко, за да е зловестие, от което примаява под лъжичката.

* * *

На Илинденския събор младите, на които е дошъл редът и е излязъл късметът, за пръв път се хващали на едно хоро с изпотени от притеснение и мерак длани. По-куражлиите, ако успеели незабелязано да се шмугнат в дренака и лешката, вършели онова, което хората не прощават, а светията благославя с гръм, светкавици и весел дъжд сред лято.

В гората има ред, който се командва от слънцето и се помни от всяко семе повече, отколкото хората помнят и тачат обичаите. Дренката например, замомува ли, напъпва предзиме, цъфти рано, на показ, връзва зелени ушници, зрее последна и когато всичко друго е окапало в шумата, тя вече е отрупана с алени мъниста родилка.

При хората редът е друг. Бащите и майките решават кой да е зетят или снахата. На Илинденския събор се заквасва сватосването. Уговаря се малкият главеш след прибирането на ръжта, големият — по Димитровден, и сватбата след мръсните дни по Божик. На спазарените мъжко и женско оставят най-лесното, а всъщност най-трудното — тепърва да се опознаят и ако е писано, да се харесат.

Но има млади-зелени, които не старите избират и събират, а окатия копнеж, който има зеници и на сърцето и на душата, та и на гърба, а няма уши да чува съвети, закани и проклетисване.

Милуват се тайно и горчиво. Момата пристава или се оставя да я грабят. Венчавката им често пъти е като съзаклятие, само пред поп, който няма право да откаже покаяние на разбойник, та камо ли да не изпее „Кана Галилейска“ за тези, които Всевишният не е спрял, щом може всичко. Те приличат на леската. Тя връзва без пъстър цъфтеж. Пчели не ѝ стройничат, не разнасят нишани от мъжкото на женското. Плодът ѝ едрее скришом и зрее бързо, защитен в черупка в зелено клашниче.

На такъв събор Гецинката помами Кипра в честака. Тя го последва като сърна сръндака. Той беше пратил стройници още пред Великден, но нейния баща ги изгони: „На друг съм я нарекъл, и ако

Гецинката продължи да се навърта край нас като куче около касапница, ще си има работа с братята е“.

Кипра чак тогава научи, че са я теслимили на Манаси и се чудеше що да чини. Баща ѝ не върна неговите стройници. Прие сам нишана и обеща да се разберат с техните на събора. Кипра скъса телената китка, увита с варак, златни нишки и перце от здравец, но баща ѝ тури такъв нишан на нейната буза, та тя не посмя да се покаже пред хората, докато синината не избелея и се разнесе.

На събора Кипра не се хвана на хорото, но техните я назориха. Средният брат вклещи ръката ѝ, помъкна я след себе си, скъса редицата така, че тя с другата си длан да стисне Манаси. Нейните пръсти ледени, неговите вдървени. Гецинката видя това насилие, реши се и заситни между нея и Манаси. Другият неин брат се втурна да ги раздели. Гецинката се пусна. Брат ѝ също отстъпи и скачи ръката ѝ с Манасиевата. Гецинката се отдалечи. Кипра следеше бялата му риза. Тя помоли брат си да я пусне и отиде при дружките си. Щом се увери, че техните не я следят, незабелязана потъна в гората. Заобиколи отдалече. Откри Гецинката. Той лежеше възник на тревата, загледан в облаците. Тя се прокраде на пръсти и го замери с камъче. Момъкът се надигна и скочи към нея. Ни той, ни тя продумаха. Отидоха нагоре и навътре към гъстото, встрани от козите пътеки, вдън лонгоза, където сватбуват вълците. Спряха на закътана поляна и приседнаха сред висока метличина. Само пиле можеше да ги изварди тука. Кипра досега не му бе позволила да я полюби. Той я гледаше право в очите. Тя не сведе своите. Гецинката дръпна кадифеното пазухи. Откопча двете седефчета на ризата. Заголи бялото гладко рамо. Бръкна в пазвата с боязън, с каквато се търсят голишарчета в хралупа. Не изсъска усойница. Кипра бавно, за да не я убоде съчка, се отпусна по гръб. Два бели гълъба с кафяви човки надзърнаха от пазвата ѝ. Гецинката ги пое в шепите си. Затвори очи и остави двете пилета да го понесат с неразперени крила. Отвисоко ястреб се захласна по оплетените същества. Гецинката усети на ръката си капка. Кипра плачеше. Стичаха се по бузите ѝ сълзи като по бяла кожа на посечена бреза. Гецинката пресуши с устни струйките. Върна голишарчетата в хралупата им и легна до Кипра. Ястребът трептеше на място в маранята. Изкряха „Завиждам ви“ и се стрелна в ниското, за да се похвали какво е видял. Сойка отвърна, че и тя ги е издебнала. Тюхка се

затюхка като оплаквачка на чуждо гайле. Прокобница закука, че лошо им се пише. Кос весел заспори с нея. Улулица запиука като майка, ранена от мълва.

Сякаш на себе си Гецинката рече:

— Не ще те дам. Ожънем ли ръжта, ще те грабя.

— Ако не ме очукат дотогава като първа ръкойка. Тъпаните не думкат вече. Изведи ме до пътеката и бягай през баира, за да не ни видят.

— Нека ни видят.

— Не познаваш нашите.

Хората се разотиваха. Нейният баща я посрещна наежен.

— Къде беше, ма?

— Коремът ме боли, тате.

— Ще ти дам на тебе един корем. Гледай да не си го напълнила. Марш пред мен.

Не позволиха повече на Кипра и крачка да направи сама. До чешмата — с майка ѝ. По нивите — с братята. Най-злото от кучетата свалиха от кошарата в двора. Тя чакаше Гецинката да се реши за обещанието си. Но двамата братя го приклешиха на Кенаница, когато караше ръжени снопи към вършилото. И го оставиха в несвяст. Спаси се с пресни овчи кожи. Натъртеното не го отърва от войниклъка и той с вързопче на тояга през рамо, замина някъде в стара България за цели две и кусур години.

Скоро, още след празника Житомер, когато не се отлагат само опела и кръщенки, стъкмиха една никаква сватба и закараха Кипра в Манасиевия дом. На хората не се угажда. Едни честитяха невяста, други — ратайкиня.

На следната година през май, на връх Гергьовден, Кипра роди момиче. Точно на седмия месец след венчилото и на деветия от Илинден. Това беше най-якото и най-едро седмаче, което се е пръкнало откакто се помни.

Войниклъкът се проточи по-тягостен от зандан, но свърши. Неколцината селски от Двайсет и втори пехотен тракийски полк подканиха Гецинката да си тръгнат заедно. Тях ги чакаха прегорели невести и несварени рожби. Гецинката не бързаше, поколеба се даже да остане из Софийските градежи и тука да си търси късмета, но скоро се възгечдиса и хвана друма пеша на юг през Рила и по Места. Под

керемидата отдъхна чак в Неврокопския хан „Двата гроша“, където отсядаха земляците му. Хапна на вересия и заразпитва стопанина за това-онова. Между другото попита и за Манаси.

— Уж за Манаси питаеш, а се надаеш за Кипра да ти река нещо. — Ханджията беше неин вуйчо.

— Та и за нея ми кажи. Имат ли деца?

— Имат. Момиче. С какво друго се осмирява такава жена? Кобила да е, с букай ще я спреш, с калинов гем ще я обуздаеш. Детешките ръчички по-здравео от мъжки ръчища одържат невестината капистра. Цедилка на гърба укротява повече от самар.

— Така е, така е... — съгласи се Гецинката без ищах да пита нещо друго.

Не се кахъри. И твоят късмет ще излезе бързо. Сега моми колко щеш. Цената на ергените се дигна, като на зърното след градушка.

Домашните посрещнаха войника начумерени, че не се е върнал с набора си. Шляел се, докато те превиват гръб до изнемога, за да оцелеят до нова жътва.

Гецинката изтърпя гузен сръднията и се заотборчва с най-тежния труд от тъмно до тъмно. Губеше се из къра по оране, в гората за дърва, на кошарата за отмяна на чобанчето. Не се свърташе из селото, защото се боеше да не срещне Кипра. Веднъж, скрит зад порутен дувар, проследи някогашната си изгора. Тя водеше за ръка чернокодро момиче. Наедряла беше в снагата. Изпод бялата забрадка две дебелите плитки обрамчваха напращяла пазва. Стори му се по-гиздава от всякога. Не беше срещал дори през войнишките скитания по-замайващо от това видение. Не посмя да се издаде. Изчака да отминете.

Наяве не оставаше време да мисли за нея, но обореше ли го умората, Кипра изникваше от мрака и го измъчваше с въпроси и изкушаваше с ласки. Дори видението да се стопеше за миг, пак се връщаше. Такъв сън е кошмар, от който утрото го изтръгваше отпаднал и мрачен.

Спасението беше да бяга далече, да се махне от тука. Да забрави и да го забравят, но усещаше сърцето си втрънено в черна къпина, ашладисана от дявола, да е по-блага от гроздето и да зрее преди него. Другото избавление от самотата и изкушенията Гецинката съзря в неотложно женило, черно-чернило. Разбра това и се реши на нещо, което друг не бе вършил. Той пристана на по-възрастната от него Лина

— единствено чедо на заможен стопанин. Нейният годеник не се върна от Солунския фронт и тя отдавна се бе примирила с участието на застаряваща лефтера. Заодумваха го:

„Зет на къща — синигер в кратуна“.

Лина се отплати на Георги, за нея той не беше Гецинка, със смирение, отдаденост и самоотречение в грижата за къщата и за децата, които бърже, едно по друго нароиха.

Но Лина усещаше, че Георги само телом е неин. От първото си либе помнеше истинската драгост. Не се надяваше и от Георги да я вкуси. Даже се боеше да не изчезне спомена от първия вкус на милуването, както се губи сладост от ягода-звоница след оскумина от Сугарева круша. Лининото смирение не радваше Гецинката. А и женското имане приседва. Той търпеше съжителството и семейната тежоба като служба, от която няма уволнение и отрада. Такъв дом е зандан без пазванти и решетки.

Друг такъв имаше в долната махала, чак на другия край на малката вселена, под Пъзлъка. Но там се томеше неволница.

Кипра се надяваше, че Гецинката няма да се върне на село след войнилъка. Тя вярваше, че той не ще се примири с онова, което я сполетя. Искаше ѝ се другаде да намери късмет си, друга жена да му даде онова, което тя вече не може. А със своята участ тя се смири. След като роди, имаше за какво да живее, имаше заради какво да понесе онова, което ѝ се чинеше, че не ще изтърпи. Тя вече имаше част от Гецинката до себе си. И това ѝ стигаше. Нищо, че той нямаше и няма да има при себе си част от нея.

Една злочестина с чернокъдрата нейна мъка я накара да погледне с други очи насилника си. И даже да му бъде благодарна.

Момиченцето заболя от лошо гърло. Тази болест косеше малките деца на село. Прихващаха я като прозявка едно от друго. Рядко нападаше възрастните, но и на тях не прощаваше. Докато се тешаха, че детето е настинало, то забра душа. Престана да се храни и вода да преглъща. Гърдичките му свистяха като запушен мех в кузна, който вече не успяваше да разжари въгленчета в очите му. Тялото му посиня. Чак тогава се уплашиха, та извикаха баба Неда да му бае на счупено

яйце. „Късно е за яйце“ — рече тя. Потърси дървена лъжица. Натопи я в първак и занатиска глътката, за да отвори пролука за въздух, но не успя. Тогава потърси масурка, за да бръкне в гърлото, да пробие набоя, а някой да смукне навън, защото тя самата нямала сили да направи това. „Иначе ще изпустим детето — рече, — след минутка е свършило. Друго спасение няма.“

Манаси накара баба Неда да напъха масурката, където трябва. Тя направи това и натисна силно, че детето изохка сякаш проби гръкляна му. Манаси се наведе над него. Изпусна въздуха си и вдишна с все сила. Устата му се напълни с гнойни парцалчета. Детето взе да се дави. Рукна от устицата му кръв, храчки и гной, но задиша учестено и отвори очи. След ден-два се съвзе. Синината избледня. Прояде, на вода не се насищаше. Огънят спадна. Челцето не пареше под майчината длан. Детето се надигна от кревата. Заусмихва се. След седмица зацъка из двора.

Не дойде ред на Манаси да му се израдва, защото легна болен от същата болест-изведница. И вече не се намери куражлия да отпуши с масурка неговото гърло. В огън и зной се запрощава с белото видело. Майка му и Кипра не се отделяха през нощите от постелята му. Едната сменя кърпи с оцет на челото, другата — влажни месали на ходилата. Шетаха край него онемели, всяка преглътнала мислите си. Особено на майка му, иначе бърлива, личеше, че стиска яко зъби. И това нейно мълчание плашеше Кипра и тя се боеше от мига, в който свежървата ще изстене, ще заприпява.

Манаси се заотнася. Майка му викна попа да извърши бързо причастение. Отчето нахлузи овехтеля патрахил, отвори требника на една от сламките. Запали тамяна, замята кандилницата и зачете ирмоса за агонията на умиращите. Цръпна от потира лъжичка пеяно вино. Комката изтече по брадата на болния.

„Лоша работа, не прие причастие. А с него Бог влиза и очиства от смъртника всякаква плътска и душевна нечистота. Дано е знамение. От мене толкова. Ако можеше да говори, щях да го изповядам. Да се оправя сам там горе без посредник.“

Отчето си отиде.

Чак тогава майката на Манаси изля набраното в душата ѝ. Уж сина си кудеше.

— Оти, сине, се погуби заради нейното копеле? Оти тя не налапа масурката?

— Недей, мале! — Не можа друго да изрече.

Манаси отвори очи. Даде знак с ръка да се наведат над него. Майка му се наведе, като загърби Кипра, за да не се приближи и тя.

— И да знаех, че ще се случеше, пак щях да го сторя. Детето не е виновно. И тя не е виновна. А ние с тебе ще търпим. — Умори се, събра сили и едва чуто заръча:

— Дай вретено.

Старицата се защура из къщата. Намери вретено. Размота от него вътъка, измъкна прешлена и му подаде стругованото, нашарено с разноцветни пръстенчета, дръвце. Манаси го пое. Взря се в острието като факир в ханджар. Заби го в гръкляна си, завъртя го и го измъкна окървавено. Задави се и повърна. Това го спаси. Но остана гласа му дрезгав до края на дните му. Прескочи трапа. На човек писано ли му е, в капка вода ще се удави, от троха хляб ще се задави. Не му бе писано и надмогна страшната болест.

Не се надмогва лоша дума. И този изтърван душманин не ги остави на мира — старицата — да се яде отвътре, Кипра — в нейните угризения, Манаси — в неговото отчуждаване от момиченцето и честолюбието му настървено да иска чедо от своето семе — русо като койла на майка му или червенокосо като неговия перчем. И Манаси забърза като разгонен. Кипра не се дърпаше. Потиснеше ли я в тъмното, кротуваше като юница в стърга за загонване. Нейната покорност го вбесяваше. Назорваше и себе си, но не я оставяше на мира. За нейна радост, Кипра не прихващаше. Свекървата и Манаси дебнеха да не пие билки. По кошулите ѝ следяха нейните месечини. Кипра беше решена да помята насила, но това не се наложи. Разбра, че Манасиевото семе не кълни.

Иначе Кипра правеше всичко, за да вървят дните им по волята на Манаси. Угаждаше му в ядене. Гиздеше го с носии и плетки. Отменяше го в усилия. Не се свенеше да му се ревне пред хората. И всичко това не беше престорка, а смирение, щом е предречено от орисниците и.

Но животът — и нейният, и на детето, и на Гецинката — се обърка, когато нечакан Гецинката се прибра на село. От същия миг домът ѝ се превърна в зандан, който се заключва не отвън, а отвътре.

Киприната неволнина бе по-отчайваща от тегобата на Гецинката. Темелите да подкопаеше, решетките да изпилеше, няма избавление, защото беше прикована с верига не към топуз или към клин в дамар, а към птичка, която единствено влиташе и излиташе безпрепятствено и безгрижно през невидимите решетки.

Година изтече без Кипра и Гецинката да се потърсят. Отбягваха се. Бояха се от случайна среща. От път се отбиваха, от очи криеха.

Но веднъж налетяха един срещу друг на пътеката към Душка. Същински тунел е тази пътека през стеници от храсти и лиани и брястов свод. Натоварени добици не можеха да се разминат, а и люде, ако единият не се дръпнеше встрани. Кипра идеше отгоре, Гецинката отдолу. Тя хич не трепна. Той се стъписа. Понечи да се върне, но го досрамя. Притисна гръб към лианите, свел очи. Тя спря на крачка от него. Загледа го в упор.

— Докога ще бягаме? Няма ли какво да си речем?

— Защо не ме изчака?

— Нали се зарече да ме грабиш. Един кютек те отвърна от клетвата. Изплаши се.

— Не се изплаших. Вярвах, че ще изчакаш.

— Тебе не те отмъкнаха в казармата като брав на рамо, а мене ме задигнаха вързана, със зътъкната уста. Криха ме три дена в Ковачовата кошара.

— Знам, научих, ама късно.

— Не ти се сърдя. Все си ми в акъла. С оня лягам, тебе милувам. И откакто се върна, не знаеш какво ми е. Манаси докосне ли ме, кожата ми се наежва като полазена от гъсеница.

— Какво ще правим? Как ще живеем нататък?

— Утре пак съм на горната нива. Манаси отива на пазар в касабата. Ще те чакам по икиндия.

Така край чешмата Душка отново се събудиха греховни пламъци като в суха трева от жив огън през Горещниците.

Беднотия, кашлица и любов не се крият. Понякога, макар и рядко, късмет излиза на беднотията: или работа ще заспори, или имане ще изрови ралото, или ще се пристъпи осмата божа заповед, за да

стане чуждото твое. Всичко това се е случвало в селото. Знае се, щом някой се е спасил от сиромашията, за коя от тези клонки се е хванал.

Кашлицата има лек, ако не е живеница. Минава с отвара от живовлек и лайка, босилек и подбел.

Лъжа е, че от омайниче се залюбва, както е лъжа, че от омразниче се разлюбва. Любов ни от срам бяга, ни от страх чезне, ни от старост минава. За нея няма божия забрана. Колкото повече се крие, толкова повече на мегдан излиза.

Така стана и с Кипра и Гецинката. Първо надвиха страма. После оглушаха за мълвата и одумките. Не трепнаха пред скопената ярост на Манаси. Смалиха се гузни заради съсипаната орисия на Лина. Гнусяха се от задявките на праведници, заламтели за мърсуване.

Единствено се плашеха от Организацията, защото знаеха, че тя наказва безмилостно за прегрешения като тяхното. Околията още тръпнеше от съдилището на ВМРО в село Дъбница, през което бяха прекарани около триста комунисти и земеделци. Стотина не се върнаха оттам. Десетки осакатяха. Мнозина прогониха въвн от пределите на комитското всесилие.

Гецинката опита да изпроси развод от Неврокопската митрополия. Завари протосингела да се люлее на стол в сенчестата градина. Разказа с притеснение какъв дерт го води. Протосингелът го изслуша. Спря да се люлее:

„Помня те. По лани идва да купуваш вула. Сега си дошъл да разтуриш две венчилки. Утре ще дойдеш ли за нова вула? Не става така. Елате и четиримата, за да питаме твоята жена и на изгората ти стопанина, та да разберем у кого е кабахата. От сега ти казвам, няма да стане. Тръгвай си. Какво чакаш. Да ти изпея «Колко си булки разбулчил, колко си моми размомил? Маскара! Прелюбодеец!»“

Гецинката не разбра последната дума, но изглежда значеше бетер от маскара. Кипра се надяваше много на Митрополията. Готова бе да се прости със златната пендара за владичина. Като разбра как са посрещнали и изпратили Гецинката, рече:

— Няма живот повече за нас. И да се разделим, и да не се видим даже оттук насетне, не ще ни оставят на мира. Забъркахме с тебе една каша. От каша брашно не се отсява.

— Ако тука няма живот, другаде ще дирим. Моят чичо Георги и твой вуйчо Илия как отърваха въжето? Я къде е Гърция. Ще изчакат амнистия и ще се върнат.

— За нас амнистия ще има на кукуво лято.

— Ако не дочакаме, свят голям.

— Ами децата?

— Моите си имат майка — твоето татко.

— Ти си татко на мойто. Да не мислиш, че Манаси не се досеща?

— Не можем да трътлим дете през пусиите.

Разделиха се сърдити на себе си и на света. След някой друг ден Кипра се оплака:

— Манаси е разбрал, че си ходил в Митрополията. Войводата е научил от протосингела и сега ни разнася из селото. У дома не се търпи. И бой даже ядох.

— Стягай багажеца. Видиш ли, че съм провесил на Гельовата круша пачавра, там ще се срещнем по тъмно.

Плюха си в пазвите и прекрачиха браздата. Изчакаха зората в плевня край село Вязме и тръгнаха да се предадат на андартите.

Затвориха ги в отделни мазета. През този граничен участък преминаха десетина бегълци от нашенските гонения. Нито един не върнаха обратно. Политическите емигранти препращаха нататък, след като изтискваха от тях всичко, що знаеха за българските неразбории.

Заразпитваха Кипра и Гецинката поотделно. Караха ги да повтарят и потретват отговорите си. Те се бяха уговорили да твърдят едно и също. Не сме злосторници, с политика не се занимаваме. Харесваме се.

Гецинката изтърпя няколко шамара и ритника. На биячите не им е за пръв път усещаха дали се крие зверче в човешките хралупи. Кипра не удариха. Накараха я да се съблече като от майка родена, уж да не пренася нещо в диплите на носията си. Изнесоха дрехите, за да ги прегледат внимателно. Цялата застава се изреди да я зяпа. Спуснала едната ръка пред гърдите, другата по-надолу, затворила очи, нямаше как сълзите да избърше, за да не открие съвсем срамотиите си.

Плашеше се, че може и по-лошо да се случи, но Господ я пожали. На четвъртия ден ги изправиха пред началника:

— Не сте за нас. Днеска ще ви предадем на вашите власти. Гецинката мълчеше. Кипра се престаши:

— Добри хора сте. Не ни връщайте. Там за нас живот няма. Ще аргатуваме. Не ни разделяйте. Не ни прокуждайте.

— Глупава жена — укори я офицера — какво си харесала на този дръглив селянин. Ти си кераца, ма. Създадена си за хетера. Какви мъже можеш да тъпчиш в краката.

— Молим те, господин началник, като Господ те молим — проплака Кипра.

— Млък! — притури се тантурест фелдфебел. — Развратници долни. Трябваше да пуснем тая хетера на войничетата.

— Стига! Да не си посмял! — прекъсна го офицерът. — Няма грозна любов, Ставро, както няма и гиздав карцер. Водете ги, откъдето са дошли.

На границата чакаше патрул от българската застава. Кипра се надяваше, че подпоручикът няма да е сред посрещачите, но беше там.

Той пое от гърците някакви листове, подписа се и ги върна. Сам развърза Кипра. Подкараха Гецинката с извити назад ръце. Така ги прекараха през селото към някогашния конак. Селяните бяха излезли на мегдана. Знаеха от предишния ден, че ще връщат бегълците. Някой даже удари камбаната, та разлюти свещеника.

Кипра и Гецинката вървяха сред пълна тишина, каквато съпровожда мъртъвците в последния им път. Да бяха ги хокали и замервали кой с каквото хване, щеше да им е по-леко. Ще бранят главите, ще запушват ушите. А от тишината как да се опазят.

Тикнаха ги пак в отделни килери. На разпит заедно ги изведоха. Не се интересуваха защо са избягали. Ясно беше. Питаха ги за какво са разпитвали гърците. С това дознанието приключи, но не ги освободиха, защото чакаха заповед от комендатурата в Неврокоп.

Лина донесе на Гецинката ядене. Кипра не получи нищо. Войничетата внесоха канче с тяхна чорба.

Подпоручикът влезе при Кипра:

— Какво да те правим сега?

— Каквото се полага.

— Гърците облажиха ли се с тебе?

— Не ме барнаха с пръст. Да поживи Господ началника им.

Още откакто дойде в селото, подпоручикът ѝ беше хвърлил око. Задяваше я. Осмели се направо да си поиска, но тя го отрязва така, че повече да не посмее. Заради нея офицерчето се смрази с пунктовия войвода, чийто мерак към Кипра беше отдавнашен и по-ачик. Нищо, че бяха далечни роднини. Знаеше се, че войводата не търпи да му отказват каквото и да било. Додяваше ѝ. Скришом армагани ѝ подаваше, но тя не посегна. Манаси не посмя да я отбрани. Войводата се озлоби срещу Кипра и взе да я плаши с Организацията:

— Опичай си акъла. Чу какво е станало със снахата на Крушовския ходжа. И тя като тебе закръшкала, но увисна на крушата.

— Пожали ме. Остави ме на мира.

— Няма мира. Разбери, че си ми в ръцете. Само аз мога да те отърва.

Военните простиха бягството. Гецинката се прибра у дома. Кипра помоли подпоручика да изчака до мръкване. Не посмя у тях да се прибере. Почука на бащиния дом. Приютиха я за една нощ, както се приютява замръкнал пътник в плевня. Баща ѝ не разреши да влезе в одаята:

„Нека е тука, докато Манаси си я закара, щом не смее сама да се прибере.“

Но Манаси не дойде нито на сутринта, нито след седмица.

Дойде Гецинката. Влезе. Нищо не продума. Хвана Кипра за ръката. Поведе я, без и на нея нищо да рече. Кипра погледна баща си. Той сведе очи. Брат ѝ остреше колци на дръвника:

— Ей, разбойник, ще ти изшиля главата.

Гецинката не се обърна.

— Защо стоите, бе? — попита братът.

Старците мълчаха. Майката се изпречи пред сина си, не му позволи да се надигне от дръвника.

— Ти ще я прибереш ли? Манаси се отказа от нея. Не се бъркай! Седи мирен! Който я докара до този хал, той да ѝ бере грижата.

— Мале, ти си побъркана. За смях ще станем. — Вдигна брадвата, но я заби в дръвника.

Портата хлопна.

На ранина се разбра, че Кипра и Гецинката се настанили в урочасаната съборетина, която след затриването на една фамилия без наследници остана църковен имот.

Жената на селския войвода отиде при свещеника:

— Попе, знаеш ли къде са кондисали Кипра и Гецинката?

— Знаем. Къде другаде да се денат?

— Как къде? Едно време такива жени ги въргаляха в катран и перушина.

— А пезевенците с мед ли мажеха? Щом Господ търпи, аз какво да направя?

— Не се бъркаш, оти Кипра е от вашето коляно. Даже една „анатема“ не прочиташ.

— А Гецинката пък е от вашето коляно. Хванат ли добиче в чужд икин, нивата не разорават, а гонят айванчето.

— И той е за кютек, ако ни е рода.

— Жено размирна, малко ли е, че пламнаха две къщи. Искаш да запалим двете махали, които двайсет години тепат най-личните си люде заради една „анатема“ срещу Сандански. Знаем къде ти е болката, ама що да се прави. Пуси мерак къща гради, къща разваля, та и село затрива. Късканджийка^[2] беше. Такава и ще си останеш.

Горката жена знаеше, че мъжът ѝ е срамотник. Зазъбица го хващаше от чужди невести. Надушила бе, че щурее най-нагло по Кипра, а тя хич не го и поглеждаше. Запроклетисва и попа, и Кипра, и мъжа си и продължи към плевнята да домъкне кош сено за мулето. Стопанинът ѝ чужди гайлета оправяше, колеше и бесеше и не береше грижа за своята стока и добитък. Тя погрозня още млада от болезки и най-вече заради глад за мъжки ласки.

С Кипра заедно лазаруваха, заедно момуваха. Уж дружки бяха. Още тогава заблазяваше на Кипра за онова, що е от Бога дадено. Не се отърва от завистта, даже и след като замитка около най-нахакания ергенин в селото и той избра нея измежду многото.

Войводата спази наредбата за съдебно-наказателната дейност. Отиде в града при наскоро назначения околийски пълномощник Аспарух Бесарабеца. Докладва за развратниците. Получи височайша благословия:

„Щом са предупредени и не мирясват, отгоре на това са дезертирали и напук на вашата загриженост живеят незаконно, заслужават смърт. Но много смърти се събраха тази година. Проявете милосърдие. Другата мярка е тояги. Действайте!“

В българските предели македонската организация прилагаше наказания, каквито срещу поробителите в гръцко и сръбско не използваше. Идейните противници и предатели просто изчезваха. Изпиваше ги месечината.

За по-леките прегрешения и най-вече за нарушения против морала и нравствеността се прилагаше „мегдан-сопа“ — от деветнайсет плюс шест, до петдесет удара на голо. Който издържи, невинен е нататък. Който не издържи, минал е през чистилицето и е готов за рая.

Войводата събра най-верните си хора. Разбраха се как и кога да действат. Редно беше наказанието да е публично, затова се и нарича „мегдан — сопа“, но се побояха да не разлютят селото. Решиха възмездието да е тайно.

По тъмно заптисаха Гецинката и Кипра и ги закараха в Сарафовата воденица. Войводата надвика кречеталото:

— Видяхте ли докъде я докарахте?

Какво да отговорят на това питане.

— Късно е да ги питаш. Прочети им парастаса — рече най-припряният.

— Съгласно правилника за наказателна дейност на Гецинката се полагат петдесет тояги, а на тебе жено проклета, за мърсуването — деветнайсет плюс шест.

— Защо и двамата? — примоли се Гецинката — Защо и нея?

— Не ни погубвайте. Гърците ни пожалиха. Ще се махнем. Ще идем в стара България.

— Такова е второто наказание. Първо ще си получите заслуженото. Започвайте с нея!

Проснаха я с вързани ръце и крака върху сандъка, в който се сипеше мливото. Смъкнаха клашника, развързаха шутака. Остана по дълга бяла риза. С първия удар извика „оле мале“, при втория се чу

само „милост“. Кречеталото, шумът от перницата и броенето на глас, заглушиха стенанията. На деветнайстия удар Кипра стихна. Биячът се подпря на тоягата и погледна войводата.

— Защо спря? До кое отделение си учил?

Двама от мъжете я изгърсиха върху купчина козиняви чували. Прокъсаната риза гизнеше в кръв.

— Прави се на умряла лисица — рече войводата. Мятай я на гръб и направо у майка е. Манаси не я ще.

Четникът не се опъна. Даже бе доволен, че няма пак той да налага Гецинката, с когото бяха далечни сватове, пък и служиха в един полк.

Започна войводата, уж да покаже как трябва да се удря. Освен, че си изкарваше яда заради Кипра, и по-отдавнашен гарез таеше. Гецинката беше от левичарско котило. Санданисти убиха през дванайста година баща му, защото се бил продал на върховистите и произнесъл „анатема“ срещу Яне Сандански. Плю си на ръцете. Накара друг да брои, а той:

„Ето ти една за Кипра. Ето ти втора за татко. Ето ти трета, оти от дума не разбираш.“

Задъха се, изтри потта от челото си и подаде тоягата на тоя, що броеше. „Почни отначало!“

Гецинката известно време охкаше. Напрягаше се да не посреща ударите отпуснат. Престана да стене. Когато отброиха петдесетия удар, вече го нямаше никакъв. Едно счупено ребро стърчеше под плешката. Не го и рязвързаха. Войводата рече:

„Тоя любовник каба излезе. Ще го зарием край реката. Ще кажем, че сме го пуснали и сигурно е прехвърлил границата. Който продума, да му мисли! Видя какво го чака.“

Кипра не свари слънцето. Свести се за малко, простена и утихна.

Така беше угасен с тояги пламъка, запален от млад, небесен огън, през знойните български Горещници.

В селото, чието име от либене иде, селяните гузни се силеха да забравят случилото се. На Богородичния събор само старият свещеник възропта от амвона, на който се изкачи със сетни сили:

„Всички сме виновни за Кипра и Гецинката. Пред очите ни ги утрепаха като склещени кучета на песьпонеделник. Вината им беше, че се обичаха както малцина от нас. Където има обич, там е и Бог. Не си заслужава името си селото ни. Трябва да го сменим.“

Старият свещеник с трепереци нозе слезе от амвона и се скри в олтара. Чакаха го да мироса казаните с курбана. Но той се бавеше вътре, оборил глава върху мраморния престол.

Черковните настоятели влезнаха при него, за да го изведат под брястовете, където къдяха четири огъня.

— Няма повече да осветявам два курбана. Не ме чакайте. Селото е разцепено, ама небето е едно. За вас курбана е плюскане, муфта. Не е изкупителна жертва, не е молитва.

Съборът се разтури. Селяните се разотидоха. Привечер понесоха аркомите по къщите — за всяка по бакърче, за да не се хвърли на кучетата неосветеното с кръст и босилек ядиво за общата трапеза на живите и мъртвите.

[1] Либяхово. ↑

[2] Завистница. ↑

ЕПИЛОЗИ

I

Манаси изхвърли всичко, което бе останало от Кипра. Прикията ѝ, както беше в сандъка, върна на техните. Отърва се и от дъщерята. Даде я на чедо място у ханджията на „Двата гроша“.

Майка му заразпитва из околните села и намери една парилска вдовица „плодовита като киселица, за коляно да пипнеш, зачева.“ Тя му доведе пак женско, още неотбито. Две по-големи мъжки зарязала при родителите на умрелия.

Присадената киселица на новото място цъфтеше, но не връзваше. Цветът ѝ окапваше неопрашен. С времето Манаси осъзна, че вината не е в жена му, която за разлика от предишната, не се насищаше на силата и на мерака му. И това го озлобяваше. Ужас го завладяваше от подозрението друг да свърши онова, което той не успяваше, та пак чуждо изтърсаче да храни.

На петата година жена му се похвали, че от два месеца нейната месечина не е изгряла. Вместо да се израдва, Манаси ѝ удари здрав пердах, докато тя не призна, че граничният подофицер я е насилвил в мисирката. Накара я да пометне.

Оттам насетне държеше жена си на къс юлар. Животът му докрая в дебнене изтече и името му пресъхна като ручей със секнал извор.

Стопаните на „Двата гроша“ се възродиха за втори живот. Благодаряха на Бога, че макар и късно, ги благослови с чедо и наследница.

Щом момичето поотрасна, те му откриха, че са я одъщерили, да не го чуе от лоши люде. И тя ги прие за повече от майка и татко. Та когато късметът ѝ излезе, тя не ги напусна. Мераклията склони да е домозет. Каил беше даже не само имота, а и името на ханджията да приеме.

Лина остана вдовица. Отгледа сама двамата си сина. Щом взеха да питат за баща си, отговаряше им:

„Изчезна. Изпи го месечината.“

След време сами научиха какво значи това. Взеха да питат където трябва, защо е пропуснато името на баща им върху паметниците на изпитите от месечината. Някой ги подкокороса, че е дошло време да потърсят правата си като наследници на жертвите от терора. Имало изгода. Може да им потрябва за апартамент или за привилегии на децата им.

Лина разбра за намеренията на синовете си. Отиде при тях в града. Накара ги да извикат и дъщерата на ханджията. Седна срещу тримата. Пристегна черната забрадка, стисна дланите си върху скута и промълви тихо:

„Не ровете гробовете на Георги и Кипра. По баща сте братя и сестра. Ако не сте го знаели досега, знайте го от мене. Те се обичаха безпаметно и хората не им простиха. Не загинаха мърцина за идея и правда. Заради любене ги затриха. А за такова нещо не се полагат паметници и народна пенсия. И още нещо да знаете от мене. И трепачите имат потомци. Те ще оправдаят своите, че някога са наказали някого заради блудство. И хич няма да ви е харно на вас. Не смущавайте душите на Георги и Кипра, които след толкова много години и на задушници не идват, одуше да куснат от живите. А и моите стари рани не разчепквайте.“

Момчетата сестра отимаха. Сирачето — братя. Каква по-благодатна привилегия от тази.

II

Жената на войводата напусна своя омръзнал свят скоро след Кипра. Стопанинът ѝ не я жали колкото е редно. Повтори със зачернената невеста на търлийския комита, който умря в мъки ухапан от бесен вълк.

Синът на един изчезнал в Дъбница причака войводата на връщане от пазара и го гръмна в челото. Провеси трупа му върху самара на мулето. Върза ръцете и краката му под корема на добичето и то спря чак пред тяхната порта. Потеря погна убиеца. Золовиха го чак в мохамеданското село Перица, приютен от признателен му за нещо си помак. Довлякоха младежа в дома на войводата. Предадоха го на тарлисченката. Тя го скопи с косер и после довърши с кол по главата. Преди още да прикадят деветина на мъжа ѝ, неговите синове я прогониха. Тя поведе за ръка детето си и отиде в Лялево при своя девер-дъбнишкия джалатин Работата. А той уж да я скрие от отмъстителите, а всъщност, за да не бъркат още две лъжици в калената паница на трапезата му, я изпрати чак в Свети Врач. Задоми я трети път. Несретницата надживя своята угаснала памет.

III

Черна сянка тегнеше върху размирното, забравено и от Бога и от царя село, защото от него рукна македонската кръвнина. Тук възмездието настигна Михаил Даев, проведен от родения тъдява Борис Сарафов да свети маслото на Пиринскиот цар. От тука тръгна Тодор Паница към гостолюбивия софийски дом на Сарафовци, за да отвърне със същото, и то успешно на родения „със звезда на челото“. И се започна вендета, та цели три десетилетия. Хиляди паднаха не от тиранин, а от „братска ръка“, един от дясна, друг от лява, но все братски ръце. Двайсет и петима селски сложиха главите си от двете страни на един и същи жертвеник.

Но дойде най-сетне краят и на онова, което изглеждаше всесилие без свършек. Преситена от кръв и обезкървена от разпри, комитската власт рухна. Така се сгромолясва всичко, на което му е свършил векът, а и смисълът да съществува.

Най-сетне и това село се усмири. Смесиха се, навлязоха една в друга Горната и Долната махала. И пак либенето направи най-много за тяхното помиряване. Засродяваха се фамилии, които си дължаха кръвен данък.

Нито септемврийският „май“ през 1944 година, нито ноемврийската „пролет“ през 1989 година можаха да разпалят угасналите въглени на някогашната жижна, както из други краища на държавата. Не идеше вече нови сватове да си държат стар гарез.

Намери се само един внук на войводата да потърси келепир от дядовото си име. Даже партия се опита да скалъпи само от наследници по права линия на „поборниците“, без присламчилите се „узурпатори“ на червено-черния байрак. Изписа той върху дувар „ВМРО забавя, но не забравя“ и зазида възпоменателна плоча за дядо си с надпис, който вещае ненавист.

Но оредялото население взе на подбив неговия кураж: да вади нож на умряло куче. А и се помнеше как с червена керемида внукът жулеше родовата дъмга, криеше я под титли и похвали от силните на предишния ден.

За възнесението на дядо си също беше закъснял. А може би и подранил. Споменът за войводата беше избледнял. Хората отдавна му бяха простили, защото съдбата и на него въздаде според комитската мяра „За зъб — ченето, за око — и двете“. Отдавна душата му почива в мир и чака да я събуди Втората тръба. Внукът само смути нейния сън, та изкупените грехове се белнаха наяве като кости, изровени от пороя на времето.

IV

Не чезнеше година след година прокобата на стария свещеник, че селото не заслужава най-хубавото от имената, осквернено от омраза и братоубийства. Най-пеяните издириха в миналото нещо, което не е разделяло Горната от Долната махала, не е изпречвало върховисти срещу санданисти, не е смразявало леви и десни. Стигнаха назад до деветстотин и третата година, когато мало и голямо било въввлечено в заверата на неизбежното въстание. Тогава аскерът на юсбашията Шекиб ефенди заптисал синора, за да не прехвъркне и пиле. Отсекли главата на Георги Полянов. Проточили край нея населението, за да издаде чия е, но не открили. Пребили от бой мъжете.

Не за първи път селото провождало заточеници в Диарбекир, Карамания и Родос. Този път двадесет и четири души, навързани на дълъг синджир, потеглили към солунската Едикуле. Юсбашията сторил ихтибар на най-възрастния дядо Моньо Гърнев и го качил на бял кон да води колоната. Последен, със запретнати в пояса поли на расото крачил поп Стоян Зимбилев. След години внукът на първия ще увисне на Дъбнишкото бесило. Синът на последния ще му нахлузи примката.

Заради спомена от върховното единение пред свободата в годиначкия час на Гръмовежеца, хората назовавали селото си Илинден.

От прекръщаването изтече половин столетие. Малцина помнят предишното име, което от „либене“ иде.

Още по-малко знаят, че тъдява са живели, ненаживели се в проклети години някаква Кипра и някакъв Гецинка.

Дали ще се намери и един даже от днешните люде да повярва, че обич като тяхната, греховна и неомърсена, е могла да бъде...

От книгата с новели и разкази „Въздаяние“, изд. „Български писател“, София, 2004 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.